

11. Сохор А. Н. Вопросы социологии и эстетики музыки / А. Н. Сохор: В 3 т. – Т. 1. – М.: Сов. композитор, 1981. – С. 100.
12. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. – К.: УРЕ, 1986. – С. 667.
13. Формирование эстетического отношения к искусству: В 6 т. – Т. 1. – М.: Изд-во АПН СССР, 1991. – С. 288.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Дідич Галина Степанівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: професійна підготовка майбутнього вчителя музики, музично-естетичне виховання підростаючого покоління.

Гейченко Микола Іванович – доцент кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, заслужений працівник культури України.

Коло наукових інтересів: професійна підготовка майбутнього вчителя музики, музично-естетичне виховання підростаючого покоління.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТУДЕНТСЬКОГО ВІКУ

Світлана ЄФІМЕНКО (Кіровоград)

У статті охарактеризовані основні особливості студентського віку (біологічний бік, соціальний бік, психологічний бік), їх взаємозв'язок та вплив на пізнавальну діяльність.

В статтє охарактеризованые основные особенности студенческого возраста (биологическая сторона, социальная сторона, психологическая сторона), их взаимосвязь и влияние на познавательную деятельность.

Ключові слова: зріла юність, рання дорослість, соціальна ситуація розвитку, учбово-професійна діяльність, мотивація, когнітивна сфера, психічні процеси, психічні стани, властивості особистості.

Актуальність проблеми. Одним з пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку вищої освіти, як зазначено в Національній доктрині розвитку освіти в Україні, є підготовка кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукових та інформаційних технологій. Розв'язати ці завдання можуть викладачі, покликані розвивати пізнавальну сферу, виявляти таланти та зберігати індивідуальність кожного студента.

Досконале знання педагогами психологічних особливостей студентів та уміння використовувати ці знання у педагогічній діяльності є одним з найважливіших факторів ефективності навчально-виховного процесу у вищій школі, реалізація принципів демократизації і гуманізації вищої освіти.

Аналіз ступеня дослідження проблеми. Проблема взаємозв'язку індивідуальних особливостей і успішності в навчальній діяльності є міждисциплінарною і давно приваблює спеціалістів в таких областях наукового дослідження як: педагогіка, психологія, фізіологія, педагогічна психологія. Проблема індивідуальних особливостей людини на різних етапах її життя та розвитку розглядається в наукових

дослідженнях вікової психології. До наукових досліджень пізнавальної (когнітивної) сфери людини, зокрема студентського віку, в яких дослідники сформулювали загальні висновки щодо найважливіших психологічних новоутворень, що виникають під час навчання у вищому навчальному закладі, належать роботи таких вітчизняних дослідників: Г. С. Абрамова, Б. Г. Ананьєв, М. І. Дьяченко, Л. О. Кандибович, І. О. Зимня, В. С. Мухіна, М. В. Буланова-Топоркова, Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко, А. О. Реан, О. М. Разумнікова, В. А. Роменець, С. Д. Смірнов, К. І. Степанова, Л. Д. Столяренко та інші. Теоретичні та практичні дані цих досліджень лягли в основу нашого дослідження.

Метою статті є розкриття основних особливостей студентського віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У вітчизняній психології студентство розглядається як особлива соціальна категорія, специфічна спільність людей, організаційно об'єднаних навчанням у вищому навчальному закладі.

Зріла юність або рання дорослість, яка, відповідно до вікової періодизації вітчизняних психологів [4; 5; 7; 12 та ін.], охоплює вік від 17-18 до 23-25 років, – основний вік, який припадає на студентський період життя. Зрілий юнацький вік або вік ранньої дорослості – це період завершення фізіологічного дозрівання організму, формування зовнішнього тілесного вигляду дорослої людини, юридичного і офіційного визнання дорослості.

М. І. Дьяченко та Л. О. Кандибович [4] студента, як людину певного віку і як особистість, пропонують характеризувати з трьох сторін: з соціальної, психологічної, біологічної. Ми надамо характеристику студентського віку відповідно до даного розмежування.

Біологічний бік характеристики студента, за словами цих науковців, включає тип вищої нервової діяльності, будову аналізаторів, безумовні рефлекси, інстинкти, фізичну силу, статуру, риси обличчя, колір шкіри і т. д. Цей бік в основному зумовлений спадковістю і природженими задатками, але у певних межах може змінюватись під впливом умов життя.

Соціальний бік характеристики особистості студента виявляється в суспільних відносинах, діяльності, соціальній позиції студента як представника соціальної студентської групи, виконавця функцій учня у ВНЗ.

Соціальна ситуація розвитку студента реалізується через систему його переживань, установок, усвідомлення свого внутрішнього світу, своїх психологічних якостей і можливостей з погляду перспектив подальшого самостійного життя, що проявляється в спілкуванні і взаєминах зі старшими й однолітками, сприйнятті референтної групи, у

ставленні до навчання і окремих навчальних предметів. Основні тенденції спілкування сучасного юнацтва з однолітками виявляються у внутрішньогруповому спілкуванні стосовно навчання, спілкуванні за інтересами, інтимно-особистісних відносинах. У сфері життєво важливих питань молодь часто звертається за допомогою і порадою до старшого покоління.

Більшість вітчизняних психологів [1; 4; 12] вважають найважливішими факторами соціальної ситуації розвитку в юнацькому віці – початок дорослості, входження в соціально-культурний світ дорослих як самостійної незалежної особистості, завершення соціалізації особистості через систему освіти, початок економічної активності, професійне і життєве самовизначення, інтенсивне самопізнання і «відкриття Я», формування світогляду як системи переконань, психологічну спрямованість у майбутнє, цілеспрямоване оволодіння професійно значущими знаннями, уміннями і навичками, засвоєння нових соціальних ролей (громадських, професійно-трудова). Провідним фактором соціальної ситуації розвитку студентства дослідники вважають соціальну адаптацію у ВНЗ (професійну і соціально-психологічну).

У дослідженнях, присвячених особистості студента [1; 6; 12 та ін.], показується суперечливість внутрішнього світу, складність усвідомлення своєї самобутності і формування яскравої висококультурної індивідуальності. Стосовно цього Г. С. Абрамова вважає юнацький вік періодом збільшення сили «Я», його здатності не втратити, зберегти своє «Я» і виявити свою індивідуальність в умовах групової діяльності і товариських відносин [1]. Відповідно до інших досліджень [6], у сфері самосвідомості студентства, поряд із загальними для даного віку нестійкістю самооцінки, хворобливим ставленням до критики, підвищується рівень самоповаги. Це пов'язано з тим, що, з одного боку, факт вступу у ВНЗ підкріплює віру молодій людині у власні сили і здібності, а з іншого (починаючи з II курсу) – нерідко викликає сумніви у правильності вибору вищого навчального закладу, спеціальності, професії.

Психологічна орієнтація молодих людей на майбутнє самостійне життя пов'язана з істотною особливістю даного вікового періоду – провідним видом діяльності, який впливає на процес психологічного розвитку і формування особистості студента. В період зрілої юності у людей, що продовжують навчання у вищому навчальному закладі, провідним видом діяльності є учбово-професійна. Учбово-професійна діяльність значно змінює характер навчальної мотивації в зрілому юнацькому віці: знання сприймаються студентами як необхідна умова майбутньої професійної діяльності. Але, учбово-професійна діяльність стає провідним видом діяльності тільки для тих юнаків і дівчат, які

вважають для себе за необхідне продовження навчання з метою набуття знань, умінь і навчок для майбутньої професії (а не з міркувань знаходження другої половинки, виконання бажання батьків, факту отримання диплому з вищої освіти, ухилення від армії тощо). Мотиви вступу у ВНЗ багато в чому визначають і мотивацію навчальної діяльності студентів, а через неї й успішність. Так, за дослідженням вітчизняних науковців [12 та ін.] простежується кореляційний зв'язок між рівнем академічної успішності і направленістю особистості студента на отримання знань (що проявляється у відповідальності, цілеспрямованості, силі волі, вмінні мобілізувати свої психічні і фізичні сили на навчання, систематичності навчальної діяльності).

Отже, мотивація до пізнавальної діяльності і особиста зацікавленість є одним з головних чинників розвиваючого впливу навчання на особистість студента. Ще один чинник, від якого залежить ефективність і успішність навчання – врахування психологічного (когнітивного) боку характеристики особистості студента, який являє собою єдність психічних процесів (відчуття, сприймання, мовлення, уяви, пам'яті, мислення), уваги, психічних станів (уважності, байдужості, спокою, схвильованості, піднесення, зацікавленості тощо) і властивостей особистості (вольових якостей, спрямованості, темпераменту, характеру, здібностей).

У сучасній вітчизняній психологічній літературі можна зустріти різноманітні точки зору на розвиток когнітивної сфери людини в період ранньої дорослості. Різноманіття поглядів на дану проблему пов'язана з особливостями даного вікового періоду, які визначаються, за словами А. О. Реана [8], внутрішньоособистісними (рівнем обдарованості, характером і формою розумової діяльності, сформованістю розумових операцій, досвідом тощо) і зовнішніми (соціально-економічними, культурними, освітніми) факторами. Але більшість вітчизняних дослідників періоду ранньої дорослості стверджують, що період зрілої юності в процесі професійної підготовки є сензитивним до розвитку пізнавальної сфери, інтелектуальних, творчих і спеціальних здібностей, становлення і стабілізації властивостей і станів особистості.

Психологічні дослідження [4] показують, що лише у 14,2% людей віком 18-35 років спостерігаються періоди застою в психологічному розвитку, причому тривалість їх не перевищує 2-3 роки. Саме період ранньої дорослості, за дослідженнями науковців [3; 7] є найпродуктивнішим творчим періодом життя людини, коли розкриваються потенційні можливості, завершується загальний соматичний розвиток і статеве дозрівання, фізичний розвиток досягає свого піку. Цей вік характеризується високим рівнем інтелектуальних можливостей, творчих, спортивних і професійних досягнень. Як зазначає

В. А. Роменець «У вік юності та молодості, коли людина з усією свіжістю спостерігає світ, вона може породити такі наукові проблеми і в такій кількості, що на розв'язання їх треба буде віддати всі наступні роки. <...>» [10, с. 4].

Аналіз наукових досліджень вікових змін психічних процесів [7; 8] показує, що в період ранньої дорослості спостерігається оптимум абсолютної та розпізнавальної чутливості всіх аналізаторів, який зберігається на досягнутому рівні до 40 років; у сприйманні формується узагальнена картина світу, встановлюються глибинні взаємозв'язки між різними областями реальності, що вивчаються. За даними науковців [3], зорова, слухова, кінстетична чутливість досягає свого максимуму у 18-20 років, а обсяг поля зору – в 20-29 років.

За дослідженнями М. І. Дьяченко і Л. О. Кандибович [4], сила і яскравість уяви у різних студентів розвинені неоднаково, вони відрізняються один від одного за змістом і спрямованістю уяви.

У студентському віці зростає роль уваги в пізнавальному процесі. За дослідженнями науковців [2; 3; 4; 7], показники рівня розвитку уваги (об'єм, переключення, стійкість, вибірковість), характеризуються підйомами і спадами у віці від 18 до 33 років, що свідчить про важливість цілеспрямованої роботи над організацією уваги студентів в навчальному процесі. Так, у віці 18-21 рік центральними властивостями уваги виступають її об'єм і стійкість. У 18-річних добре розвиненими властивостями уваги є об'єм, стійкість, переключення, концентрація і вибірковість. Показники двох останніх властивостей декілька перевершують показники перших. У 19-річних стійкість уваги дещо нижча, ніж у 18-річних. У 20-річних рівень концентрації уваги дещо підвищується, а рівень перемикання значно знижується. У 21-річних показник об'єму дещо підвищується, найменш розвиненими є перемикання і стійкість. Посилення стійкості уваги підвищується з 22 років.

Дослідження [4] показують, що у віці від 18 до 32 років показники мислення і уваги відзначаються чергуванням спадів та піків у своєму прояві. Так, точки найвищого підйому в увазі припадають на 22, 24 і 26 років, тоді як рівень мислення в ці роки знижується, точки найвищого підйому в мисленні – на 20, 23, 25 і 32 роки.

Однією з основних характеристик мислення дорослих людей в період 20-40 років, відповідно досліджень науковців [8], є комплексний характер розумових операцій при високому рівні інтеграції різних видів мислення. Експериментальні дані цих дослідників дозволяють говорити про те, що упродовж періоду ранньої дорослості спостерігається нерівномірність в розвитку конкретних видів мислення: оптимуми в розвитку теоретичного мислення доводиться на вік 20, 23, 25 і 32 роки;

образного мислення – 20, 23, 25, 32, 35 і 39 років; практичного мислення – 31-32 і 34-35 роки. За даними досліджень [2; 4; 7; 11], переважаюче значення в пізнавальній діяльності студентів починає набувати абстрактне мислення, що проявляється у найвищій швидкості рішення вербально-логічних задач. При цьому, у 18-19-річних студентів вербально-логічне мислення тісніше пов'язане з образним мисленням, а у 20-21-річних – з практичним. Встановлено, що найбільшого рівня в розвитку логічного мислення досягають 20-річні, на другому місці знаходяться 25-річні, третє і четверте місце поділили 19-річні і 32-річні, далі йдуть 24-річні і 30-річні. Досліджуючи гендерні відмінності у розвитку мислення студентів, О. М. Разумнікова [9] відзначає тенденцію домінування чоловічої статі в області образно-просторового мислення, а жіночої – вербального.

Дослідження пізнавальної діяльності студентів Б. Г. Ананьєвим [2] показують, що студентський вік – це пора найскладнішого структурування інтелекту. «Ядро» інтелекту людини цього віку характеризується постійним чергуванням піків то однієї, то іншої функції, що входять у це ядро. Так, у віці 18-21 року сукупність психічних функцій (пам'яті, мислення, сприйняття, уваги) виступає у вигляді ланцюжка зв'язків, тоді як в 22-25 років утворюється розгалужений комплекс, що групується навколо двох центрів (інтелектуальних «ядер») – мнемічного (єдина структура пам'ять - мислення) і атенціонного (ядро уваги).

За дослідженнями науковців [2; 4; 7] в студентському віці добре розвинена словесно-логічна, оперативна пам'ять. За словами дослідників [3; 8], найбільш високі показники розвитку вербальної короткочасної пам'яті та достатня сталість довготривалої вербальної пам'яті, порівняно з іншими роками, припадають на вік від 18 до 30-35 років. Хоча, за дослідженнями К. І. Степанової [11], у 21-річних студентів спостерігається зниження вербального запам'ятовування слів і поліпшення збереження матеріалу в образній пам'яті.

Розвиток мислення і пам'яті, відповідно до досліджень Б. Г. Ананьєва [2] і К. І. Степанової [11], знаходиться в тісній і непрямій залежності: у 18-19 років спостерігається відносна стабілізація розумових функцій, у 19 і 24 роки мнемічні функції випереджають логічні, а в 20, 23, 25 років – зворотна картина, у 22 і 26 років спостерігається зниження показників обох функцій.

Практичний інтерес для педагогічної діяльності становить те, що логічний і вербальний компонент понятійного мислення в період зрілої юності залишається одним з ведучих в структурі інтелекту. Ми вважаємо, що з метою розвитку і підтримки його на досить високому рівні розвитку необхідні наявність систематичного активного

пізнавального процесу, проблемність навчання, усвідомлення вивчення матеріалу.

Мислення людини функціонує і проявляється в єдності з його мовою. Тому, рівень пізнавальних можливостей студентів буде в певній мірі залежати від того, наскільки активно майбутні вчителі удосконалюватимуть своє мовлення, професійний словниковий запас.

Відповідно до досліджень М. І. Дьяченко і Л. О. Кандибович [4], вік 18-20 років – це період активного розвитку всіх видів почуттів, особливо моральних і естетичних, підвищеної емоційної чутливості (подразливості) до різних обставин навколишнього життя. За даними цих дослідників, для емоційних процесів студентів в навчанні характерні: велика інтенсивність (особливо інтелектуальних відчуттів), різноманітність, чергування емоцій, прискорене формування вищих почуттів. В діяльності студентів емоції і почуття виступають в ролі регулятора, що підсилює і спонукає психологічну активність, впливає (позитивно або негативно) на сприйняття і переробку інформації, на спрямованість уваги і дії.

На нашу думку, виникнення негативних інтелектуальних емоцій (незадоволення, розчарування, гнів, пригніченість, відчуття безсилля) можливе в тому випадку, коли пізнавальні можливості студентів не відповідають змісту навчання. Наслідком цього можуть стати стресові стани, які знижують пізнавальну інтелектуально-творчу активність майбутнього вчителя. Тому найзгубнішою в навчальній діяльності студента є така організація методів викладання, яка викликає негативні емоції.

Ефективність впливу зовнішніх дій на поведінку студента залежить від його психічного стану. Як відзначають М. І. Дьяченко і Л. О. Кандибович [4], психічні стани студента – це тимчасові цілісні стани його психіки, що впливають на протікання психічних процесів, побудови практичних дій і проявів властивостей особистості. До них відносяться: підйом, натхнення, бадьорість, рішучість, впевненість, невпевненість, туга, печаль і ін. Психічні стани (позитивні або негативні) впливають на хід і досягнення результатів діяльності студентів, успішність, якість знань, навичок, умінь, на формування професійно-важливих якостей особистості студента.

Так як результативність інтелектуально-творчої роботи залежить від проявів психічних станів учасників навчального процесу, то, на нашу думку, викладачам слід викликати, підтримувати і мобілізувати позитивні психічні стани студентів та попереджувати і нейтралізувати негативні, налаштовуючи студентів на активну роботу, створюючи атмосферу творчого підйому, взаєморозуміння, бадьорості, оптимізму, підтримки. Знаючи суть і причини виникнення психічних станів,

викладач ефективніше організовуватиме інтелектуально-творчу діяльність студентів.

Аналіз наукових джерел та власні дослідження показали, що окрім взаємодії психічних процесів, прояву психічних станів, на результативність роботи студентів впливають наступні властивості особистості студента: вольові якості, спрямованість особистості, темперамент, характер, здібності.

Вольові якості в діяльності студентів тісно пов'язані з увагою, мисленням, уявою, пам'яттю, емоціями, відчуттями особистості. Рівень розвитку волі у студентів може бути різним. Це залежить від мотивів їх поведінки, досвіду, звичок і переконань. Відповідно до досліджень науковців [2; 4; 6], в студентському віці помітно зміцнюються ті вольові якості, яких не вистачало повною мірою в старших класах: цілеспрямованість, відповідальність, рішучість, наполегливість, самостійність, ініціатива, вміння володіти собою.

Спрямованість студентів як соціальної групи, за словами І. О. Зимньої [5], характеризується сформованістю стійкого відношення до майбутньої професії, направленості особистості на самореалізацію і саморозвиток в процесі здобуття вищої освіти. Тобто, студентам властива професійна пізнавальна спрямованість, направлена на рішення конкретних професійно-орієнтованих завдань.

На діяльність студентів впливають особливості їх темпераменту. В кожного типу темпераменту людини, студента зокрема, є сприятливі риси для успішного навчання і розвитку, так і не сприятливі. Так, як зазначають М. І. Дьяченко, Л. О. Кандибович [4], у холерика позитивною рисою є активність; у сангвініка – жвавість, бадьорість; у флегматика – неквапливість, стриманість, завзятість; у меланхоліка – глибина і стійкість емоцій, відчуттів.

Педагогічна дія, ефективна організація навчально-пізнавальної діяльності можуть вплинути на прояв того або іншого темпераменту. Наприклад, у флегматиків можна підвищити швидкість реакцій, у холериків – зняти неврівноваженість, у сангвіників – підвищити відповідальність, у меланхоліків – виробити упевненість. Це відбувається, головним чином, за рахунок формування у студентів вміння володіти собою, усвідомлювати і оцінювати позитивні і негативні риси свого темпераменту і виявляти прагнення до його вдосконалення. На нашу думку, кращі риси темпераментів розвиватимуться там, де пануватиме сприятливий психологічний клімат, позитивна атмосфера, де заохочуватиметься упевненість у собі, активність, ініціатива, сміливість, налаштований на роботу настрій.

Разом із спрямованістю і темпераментом, на діяльність і поведінку студента впливає його характер. У характері виражається відношення до

навколишнього світу, до навчання і праці, до інших людей, до себе самого. З метою ефективно організації навчального процесу викладачу важливо глибоко вивчати і знати характер кожного студента, його позитивні і негативні риси. Характер студента, за словами М. І. Дьяченко і Л. О. Кандибович [4], є цілісним утворенням, що складається з сукупності рис: інтелектуальних (спостережливість, розсудливість, гнучкість розуму), емоційних (упевненість, життєрадісність, бадьорість), вольових (цілеспрямованість, ініціативність, витримка, рішучість, мужність, дисциплінованість), етичних (ввічливість, чесність, правдивість, почуття обов'язку).

Завдяки педагогічному такту, підтримці, підвищенні внутрішньої мотивації до навчання, позитивні якості характеру майбутніх вчителів слід розвивати, вдосконалювати, а негативні (лінь, скритність, недисциплінованість, нечесність, жорстокість тощо) – гальмувати.

Висновки. На основі аналізу наукових досліджень вітчизняної психології нами розглянуті найбільш загальні психологічні особливості студентського віку, які розкивають особливості соціальної ситуації розвитку, становлення когнітивної сфери та її взаємозв'язку з мотиваційною сферою студентства. Новоутворення віку зрілої юності характеризуються досягненням найвищих результатів біологічного, психологічного і соціального розвитку: перетворення мотивації і усієї системи ціннісних орієнтацій відповідно до провідного виду діяльності (навчально-професійного), зміна характеру соціальних ролей, цілеспрямоване набуття професійних ЗУН, інтенсивне формування спеціальних здібностей у зв'язку з опануванням фаху, розвиток рефлексії, вдосконалення інтелекту, становлення когнітивної сфери, розкриття потенційних можливостей.

Але, досягнення високого рівня розвитку в період ранньої дорослості, на нашу думку, можливе лише тоді, коли психічні процеси, стани і властивості особистості студентів знаходяться в умовах оптимального пізнавального, інтелектуально-творчого навантаження, посиленої мотивації, спрямованості на активну працю і співробітництва з викладачем.

Із нашого дослідження викладач повинен використати закономірності та психологічні механізми даного вікового періоду з метою створення психолого-педагогічних умов переборення студентами труднощів у навчанні та розвитку і реалізації їх потенційних пізнавальних можливостей, розвитку пізнавальної мотивації. Це пояснює необхідність диференційованого навчання з врахуванням індивідуальних особливостей студентів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Абрамова Г. С. Возрастная психология : учеб. пособ. [для студ. вузов.] / Галина Сергеевна Абрамова. – [4-е изд. стереотип]. – М.: Издательский центр «Академия», 1999. – 672с.
2. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания [Текст] / Б. Г. Ананьев; ред. колл.: Б. Ф. Ломов, Е. В. Шорохова, Ю. М. Забродин. АН СССР, Ин-т психологи. – М.: Наука, 1977 р. – 380с.
3. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / [Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін.] ; за заг. ред. О. В. Скрипченка. – К.: Просвіта, 2001. – 416с.
4. Дьяченко М. И. Психология высшей школы: учеб. пособ. [для вузов]. / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск.: изд-во БГУ им. В. И. Ленина, 1978. – 92 с.
5. Зимняя И. А. Педагогическая психология: учеб. пособие. / Ирина Алексеевна Зимняя. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. – 480 с.
6. Педагогика и психология высшей школы: учеб. пособие. / [отв. ред. М. В. Буланова-Топоркова]. – Ростов н/Д: Феникс, 2002. – 544с.
7. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи : навч. посіб. [для магістрантів і аспірантів] / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К.: ТОВ «Філ-студія», 2006. – 320с.
8. Психология человека от рождения до смерти / [под общ. ред. А. А. Реана]. – СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2002. – 656 с. - (Серия «Психологическая энциклопедия»).
9. Разумникова О. М. Пол и профессиональная направленность студентов как факторы креативности // Вопросы психологии, 2002, № 1. – С. 111-124.
10. Роменець В. А. Виховання творчих здібностей у студентів [Текст] / Володимир Андрійович Роменець. – К.: Вища шк., 1973. – 94с.
11. Степанова Е. И. Возрастная изменчивость интеллектуальных функций в юношеском возрасте // Вопросы психологии, 1970, № 1. – С. 79-88.
12. Столяренко Л. Д. Основы психологии / Людмила Дмитриевна Столяренко. – [изд. 3-е, перераб. и доп.]. – Ростов н/Д.: «Феникс», 2000. – 672с. – (Серия «Учебники, учебные пособия»)

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Єфіменко Світлана Миколаївна – аспірант Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, магістр трудового навчання, вчитель Покровської ЗШ І-ІІІ ст. Кіровоградського району.

Коло наукових інтересів: діагностика та формування інтелектуально-творчого потенціалу майбутнього вчителя.

СВОЄРІДНІСТЬ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ПОДУНАВ'Я У II ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Тетяна ЖИТОМИРСЬКА (Ізмаїл)

Здійснено історико-педагогічне дослідження проблеми полікультурного виховання підлітків Українського Подунав'я. З'ясовано організаційно-педагогічні умови, особливості, зміст, засоби полікультурного виховання учнівської молоді в загальноосвітніх закладах Українського Подунав'я.

Осуществлено историко-педагогическое исследование проблемы поликультурного воспитания подростков Украинского Подунавья. Выявлены организационно-педагогические условия, особенности, содержание, средства поликультурного воспитания ученической молодежи в общеобразовательных учреждениях Украинского Подунавья.

Ключові слова: полікультурне виховання, культура міжнаціонального спілкування, етнізація.